

Suvremena umjetnost, senzualna, neutaživa u žudnji za užicima, izbrazdana mutnim naporima prema jednoj loše shvaćenoj aristokraciji koja se razotkriva kao ideal uživanja ili bahatosti i okrutnosti; katkada teži i za misticismom koji je isto tako egoističan i sklon uživanju; bez vjere u Boga i bez vjere u duhovno, nevjerna i pesimistična – često i te kako sposobna da duh dovede u ovakva stanja – ova umjetnost koju moralisti istinski osuđuju i, kada se potom shvate njeni pravi motivi i njen postanak, javlja se akcija, koja se zacijelo neće vršiti u pravcu osuđivanja, suzbijanja ili ograničavanja umjetnosti, nego u energičnom usmjeravanju života prema jednoj zdravijoj i dubljoj moralnosti, koja će biti najka sadržajno plemenitije umjetnosti i, rekao bih, plemenitije filozofije. Plemenitije nego što je ova našega doba, nesposobna da položi račun ne samo o religiji, o savjesti i o samoj sebi, nego i o samoj umjetnosti, koja je opet postala potpuni misterij ili štaviše predmet teških zastranjivanja pozitivista, neokritičara, psihologa i pragmatista, koji su do sada gotovo sami predstavljali suvremenu filozofiju, i koji su se spustili (zacijelo dok bi skupili nove snage i izmislili nove probleme!) na najdjjetinjastije (bambinesche) i najneuglađenije forme poimanja umjetnosti.

Quattro lezioni. Bari 1942. Benedetto Croce: Breviario di estetica.

GOYIN GRAVIRANI OPUS

Još pretprošle godine s nastavkom i u prošloj godini priređivane su u svim većim središtima Švicarske izložbe Goyina graviranog opusa. A pred desetak godina, još prije godine 1950, nakon drugog svjetskog rata ta Goyina grafika bila je izložena u Muzeju lijepih umjetnosti u Bâleu i u poznatoj Galeriji Motte u Ženevi zajedno sa slikama i pojedinim crtežima iz privatnog posjeda. Izložba se prošlogodišnja ograničila jedino na Goyin gravirani opus po najboljim izabranim primjerima. Lavlji je dio za tu skupinu Goyine grafike posudio grafički kabinet Politehničke federalne škole u Zürichu. Posuđeni su i od drugih javnih i privatnih zbirka Goyini naročito značajni listovi, tako da je ta izložba i njen sastav izazvala osobit interes, i to ne samo kod brojnih posjetilaca već i kod historičara umjetnosti, a napose kod psihijatarâ.

Ta je naime izložba pokazala Goyu i njegovo grafičko djelo u potpunom novom svjetlu. Prigodom te priredbe bilo je mnogobrojnih prikaza u dnevnoj štampi, u pojedinim časopisima, i literarnim i strogo psihijatrijskim. Vodile su se polemike kao da se prisustvuje nekom novom otkriću na polju likovne umjetnosti.

Među svim tim različitim i raznovrsnim napisima iskršavalo je pitanje kao najvažnije: »Duguje li Goyin genij u svom likovnom razvitku više ili manje bolestima?« Od svih tih švicarskih psihijatara ponajviše se istaknuo Dr Rouanet. On je i objelodanio potaknut Goyinom izložbom čitavu knjigu »Mystère Goya«, koju je zaključio ovom dijagnozom: »Slučaj je Goye slučaj šizofrenskih naleta, što se javljaju povremeno a rastu na bazi paranoične konstitucije...«. Dakle, drugim riječima, izmjenična stanja ludila ili Goya je genijalni ludak ili ljudi genije!! Takav je nalaz poznatog psihijatra stručnjaka. Zar se moglo i smjelo takvom dijagnozom simplificirati i konačno obezvrijediti i samo djelo jednokratne pojave kojoj nema para u čitavoj povjesnici ljudskog umjeća kao što je Goya. Njegova prodorna vizija realnosti nije u nijednom slučaju posljedica povremenih njegovih bolesnih stanja, već je ona naprotiv lucidna reakcija na okolni realitet u kojem je njegov život proticao. A tok toga života nije bio ni smiren ni usmjeren običajnom sredenošću već naprotiv bio je buran nošen neobuzdanim temperamentom i strastvenom svojom prirodom. Ta je priroda bila eruptivna parena s naročitim darom, i to izvanrednim nesvakidašnjim darom zapažanja, što je podala Goyi da u jednom hipu prozre u realitetu ono bitno i najkarakterističnije pa bilo to i najsitnije.

A taj Goyin život s tom njegovom prirodom što je reagirala divlje već od najranije dobi raspletao se i prepletao kao u nekom bunilu. Taj je život stvarno neki pikareskni roman, fantastičan pun i prepun zbivanja. To više što je njegov duh bio nabiven fantazijom koja je bila kadra stvarati svjetove. Kraj takve fantazije vladao je pronicav um. Kako sam Goya kaže: »Fantazija bez razuma stvara nemani, u zajednici s razumom rađa istinsku umjetnost, te stvara čudovišta«.

U toj istinskoj Goyinoj umjetnosti sve su one pozitivne, kao i one negativne, usporedno našle svoje mjesto kao najkarakterističnije osobine općenito čitave velike španjolske umjetnosti. U srži svojoj ta istinitost znači sintezu, jer je Goya u svom opusu izraziti Španjolac ili bolje rečeno najšpanjolskiji slikar, a pogotovu to vrijedi za njegov gravirani opus i za njegove akvatinte.

Goya je po podrijetlu seljak iz Aragonije, iz sela kroz koje ne idu glavne ceste; otac mu je rezbar drvenih svetaca u gorskom zahtobnom kraju. U Saragosi uči kod Francisca Bayea, koji mu je kasnije postao šurjakom. Probijao se kao dak teško. Borio se u

cirkusu i nazivao se Francisco de los toros, da bi zaradio novaca za put u Italiju. Njegovoj neobuzdanoj prirodi takva je zarada bila kao naručena, jer se mladi Goya nije tamo u areni borio protiv bikova, već se tukao i borio posvuda, izazivao svađe i sukobe. Tako je korida u to školsko vrijeme završila jedne noći u tamnoj ulici sa tri mrtvaca i mnogo ranjenih. Poslije toga nestaje Goya iz Saragose, sklanja se u Madrid na tamošnju akademiju San Fernandesa. Ali i u Madridu Goya zapada vrlo brzo u vrtlog sukoba. I tu u Madridu jednog jutra nađen je u grabi madridske ulice sa nožem u leđima. Nađen je u krvi bez svijesti s teško pozlijedenom desnom rukom. Tu je činjenicu legenda obavila svojom romantičnom koprenom. Da li je istinito sve ono što se pričalo u Madridu o raznim pustolovinama Goyinim, to se ne može danas više sigurno utvrditi. Ali se znade da je nakon toga slučaja Goya nestao iz Madrida. Našao se g. 1769 u Rimu. Naravno ni tamo se nije smirio. Kazivalo se da nije imao u Rimu pametnijeg posla, nego da pokaže svoju akrobatsku vještinu na taj način da se popne na vrh laterne, što stoji na kupoli S. Petra, te da na vršku križa ureže svoje ime. Da li je slikao ili crtao ili gdje učio, to se ne može utvrditi. Ali se mora zaključiti da je čitavo rimsko vrijeme budnog promatrao. Njegova je karakteristika u poslu da je većinu viđenog izrađivao po sjećanju. Sa ceste, iz krčme, svukuda kud je prolazio, doživljavao je pojedine likove i čitave scene, sabravši dojmove crtao ih je kasnije sa par linija, par poteza crne ili crvene krede na papir. I tako su nastajali oni nezaboravni živi i izražajni oblici. Iz prljavih i mračnih jazbina izvlači na taj način Goya na svjetlo svijeta prema prethodnom crtežu svu jezivu bijedu, patnju i muku kao što je to ovdje reproducirana gravira pod naslovom »Bijeda ogladnjelog puka...«.

Taj slikarski pustolov, taj torero, ne slika, ne studira u Rimu, rekao bi čovjek, više mu je stalo do galantnih pustolovina nego do slikarstva. Uz ostale pustolovine provaljuje u samostan i odvodi lijepu mladu opaticu. Hvataju ga, policija, sud i temperamentni osvajač biva osuđen na vješala. Spasava ga španjolski poslanik od konopca. Poslije te pustolovine gubi se iz Rima, ruski mu poslanik nuda mjesto slikara na dvoru carice Katarine, ali to mjesto Goya odbija. Tek nakon godinu javlja se prvi njegov uspjeh u Parmi 1771. Vraća se natrag u domovinu i uspjeh ga sada prati štaviše postaje dvorski slikar. Postaje preko noći najviše traženi slikar. Bezbrizan, briljira svojim duhom kao i svojim slikama. Službeno priznat. Bonvivan, realist, stvara sasvim naročite religiozne slike, dekorira crkvene kupole. Skicira kartone suprimiranjem paletom za goblene iz narodnog španjolskog života, koji su dopadljivi. Ti su gobleni toliko izmijenjeni od izvađača da se čine kao da nisu uopće od Goye bez obzira na dopadljivost.

Goya.

»Bijeda ogladnjelog puka...«

(gravira)

Goya je bio sve do svoje bolesti koja je nastupila god. 1792. tip veseljaka pravog »cyclothyma«. Nakon bolesti njegova se narav stubokom izmijenila. On potpuno ogluši te se pretvori najednom od društvenog i duhovitog umjetnika u povučena čovjeka hipersenzibilnog hipohondra, prelazeći u svojoj osami od prijašnjeg simpatičnog »cyclothyma« u krug »schyzotima«, u onaj krug tipova demonskog karaktera. Tako bar tumače mnogi psihijatri Goyin slučaj kao i njegovu ingenioznu pojavu, koja bi bila obična i banalna posljedica njegovih povremenih bolesti. Da je Goya sa svim svojim fanatičnim gotovo manižakalnim temperamentom zadržao kraj svih »kriza« svoju lucidnost i svoju likovnu originalnu vizionarnost, to ni u kojem slučaju ne daje pravo svim tim psihijatrijskim dijagnozama, kao što je ona dra Rouaneta (Mistère Goya) već naprotiv da je Goyina svijest bila toliko snažna i otporna u nadvladavanju »kriza«, bolesti i stravičnih zbivanja uokolo svoje »jazbine gluhaka«; štaviše to nadvladavanje znači Goyina krajnja stepenica njegova uspona u crnoj magiji – u kontrastu tame i crnine prema svjetlu njegovih akvatinta malenih po formatu, ali velikih po svom izrazu i svojoj trajnoj likovnoj vrednosti.

Taj ingeniozni slučaj pokušao je i današnji Malraux formulirati. On kaže: »Goya otkriva svoj genij onoga dana kad se usudio prestat biti dopadljiv...« Trebalo bi se zapitati zar je moguće da je sve ono što je ostvarila ruka Goye prije god. 1792. za jednog Malrauxa dopadljivo? Zar taj svijet što je otkrila njegova ingeniozna lucidna i vizionarna mašta za gosp. ministra nije niz optužaba, protesta rođenih u očaju nad bijedom čitavog jednog naroda, nad mukama potlačenih, poharanih i dotučenih? Nije li Goyin sarkazam izraz suprotstavljanja i trajne borbe protiv sujevjerja i feudalnog pokvarenog režima, ali i protiv vlastitog kraljevskog doma? Ujedno borba protiv općenite univerzalne tuposti i krvavog tiranskog terora i crkvene i civilne vlasti?

Devedeset i dvije ploče »Capriccos« bile su samo dva dana u prodaji. Inkvizicija ih je zabranila, a stravične ploče »Désastros de la Guera« jezivi su dokumenti napoleonske invazije i divljeg otpora čitavog naroda – svjedočanstva herojska. Sve je to Goya ne samo zapazio već je i likovno istinito ukazao šta je rat u svojoj biti i u svojim posljedicama. Sve je to Goya doživio i proživio. Bio je to jedan od najvećih kroničara rata, kakva do Goye nije povijest ljudske umjetnosti uopće imala. Te jezive Goyine kronike znače njegove gravire i fantastične akvatinte rezane za sva buduća pokoljenja a ni u jednom slučaju nisu ni šizofrenija ni paranoja, kako se to danas nabacuje neki psihijatri.

Lj. B.